

УДК 94 (477.87) «18/19»:323.1

НАЦІОНАЛЬНА КОНЦЕПЦІЯ РУСОФІЛІВ ЗАКАРПАТТЯ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ - НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ

Майор Р. І. (Кам'янець-Подільський)

У статті проаналізовано національну концепцію русофілів Закарпаття, відображено її еволюцію впродовж другої половини ХІХ - початку ХХ століть.

Ключові слова: русофільство, національна концепція, русини (українці), ідентичність, Закарпаття.

В результаті революційних подій 1848-1849 рр. у Європі процес національного пробудження охопив і територію Закарпаття, яке входило до складу Австрійської імперії. Саме на хвилі національного піднесення у краї сформувалося русофільство¹ – мовно-літературна й суспільно-політична течія, представники якої обстоювали ідею про існування «русского народа», до складу якого зараховували українців, білорусів і росіян, а пізніше прямо визнавали українців «росіянами», стояли на позиціях запровадження для русинів (українців) російської мови як літературного взірця. В 1850 - на початку 1870-х рр. русофіли відігравали значну роль у громадсько-культурному та політичному житті українців Закарпаття, а тому дослідження даної проблеми має велике значення для розуміння складних процесів розвитку українського національного руху в ХІХ - на початку ХХ століть.

Якщо проблемі русофільського руху в Галичині й Буковині в цілому та національній концепції русофілів зокрема присвячено чимало

досліджень (як окремих наукових статей, так і ґрунтовних монографічних праць і дисертацій [1; 14; 20; 24; 34]), то закарпатське русофільство на сьогодні залишається одним із найменш досліджених явищ в українській та зарубіжній історіографії. Окремі аспекти порушеної автором проблеми в контексті більш загальних історичних явищ і процесів розглядалися у працях В. Гнатюка [8], М. Кашки [17], С. Папа [25] та низки інших вчених. І лише невелика частина науковців присвятила даному питанню окремі розвідки (Ю. Бача [2; 3], Г. Стрипський [33]). Так, Ю. Бача вперше виділив два різновиди русофільства серед української громадськості Закарпаття. Перше – «народне русофільство» – пов'язане з народними почуттями, сподіваннями на те, що «руський» народ (тобто перш за все українці), який творить могутню слов'янську державу, прийде і звільнить своїх людей від угорського гніту, допоможе їхньому розвиткові. Друге – «політичне русофільство» – полягає в орієнтації значної частини галичанської та закарпатської української інтелігенції другої половини ХІХ - початку ХХ століть на Росію, яка не визнавала існування українського народу, його мови, культури, історії, права на власний розвиток, свою державу [2, с.26]. Г. Стрипський розглянув різні аспекти діяльності москвофілів, зокрема, їхній погляд на проблему національної приналежності українців. Ним було з'ясовано, що починаючи з 1850-х рр. і до Першої світової війни (додамо, що й до самого входження Закарпаття до складу Чехословаччини в 1919 р.) ні російська культура, ні російська мова, ні ідея панрусської (русофільської), а пізніше

¹ В історіографії для позначення даного феномена використовуються терміни «русофільство», «москвофільство», рідше «старорусинство». На нашу думку, «русофільство» є ширшим поняттям від поняття «москвофільства», яке зрештою й виникло на основі першого. Деякі дослідники ототожнюють дані поняття. Між тим, досліджуваний феномен у ХІХ ст. правомірніше називати русофільською течією (рухом), а на зламі ХІХ-ХХ століть – москвофільською, оскільки в цей час відбувся процес трансформації русофільства («панрусизма») в москвофільство (власне чітку проросійську орієнтацію). Потрібно відзначити й те, що русофільство включало в себе мовно-літературну, етнопатристичну й політичну складові, а ці поняття є різними за суттю, і ототожнювати їх не слід.

москвофільської єдності не зуміли «пустити глибоке коріння поміж руснаками» [33, с. 266].

Мета цього дослідження полягає у з'ясуванні національної концепції закарпатських русофілів та її еволюції у другій половині XIX - на початку XX століть.

Стрижень русофільської ідеології на Закарпатті, як і на теренах усїєї Західної України, складала теза про етнонаціональну єдність українців, росіян і білорусів, які нібито утворюють єдиний «руський народ». Пізніше ця теза переросла у пряме визнання українців росіянами та прагнення запровадити в якості літературної мови українського народу не українську мову, сформовану на основі народної бесіди, а російську. Найбільш розгорнуте теоретичне обґрунтування русофільської концепції національної приналежності українців на Закарпатті здійснив А. Добрянський, котрий у другій половині XIX ст. еволюціонував від українофільської до русофільської моделі національної ідентичності [27]. У «Патріотичних листах», поміщених у львівській газеті «Слово», він зазначав: «Зізнаюся відверто, що і я належав до числа українців під час моїх юнацьких натхнень, поділяючи всі тодішні переконання і стремління тої партії і цілком надіючись на спасіння наше у воздвиженні «безталанної України». Зізнаюся відверто і щиросердно щодо моїх юнацьких фантазій і помилок... Якимось ідеальним дихали ми повітрям, якимись захоплюючими одушевлялись ми піснями так щиро і радо, одушевлялись так довго і гаряче, і захотіли оспівати нарешті українських степів і вдалих запорожців славу в самостійній державі малоруській... Як охоче одушевлялись ми ідеальною самостійністю тої землі священної, багьківщини істинної свободи і золотої долі для всього малоруського слов'янського племені... Зізнаюся далі, що під впливом юнацьких захоплень я з натхненням взявся за виправдання такої святої і так гаряче возлюбленої справи. Передусім я повинен був постаратися... створити окрему малоруську історію від найдавніших часів до сьогодення, щоб доказати повну самобутність і самостійність малоруського племені...» [27]. Проте, як зазначав автор, після кількарічної наполегливої діяльності, спрямованої на виконання поставленого завдання, він «переконався у цілковитій хибності українських стремлінь із точки зору філологічної, історичної і соціально-політичної», й назвав ці стремління, ці «українські тенденції» (тобто визнання українців самостійним народом, прагнення науково обґрунтувати цю тезу й т. д. – Р. М.) «антируськими», «антислов'янськими», «нечесними і нікчемними» [27]. Трансформації, які відбулися у світогляді й національній свідомості А. Добрянського, кардинально змінили його погляди не лише щодо

самостійності української нації та її мови, але й щодо необхідності здобуття для України державно-політичної незалежності.

Ставши прихильником ідеї існування єдиного «руського» народу, він констатував: «Тримільйонний народ наш руський, який живе під австрійським скіпетром, є частиною одного і того ж народу руського, мало-, біло- і великоруського, має одну з ним історію, одні перекази, одну літературу і звичаї народні; звідси випливають причини і умови повної національної єдності з цілим народом руським...» [28, с.9-10]. Зауважимо, що мова тут не йшла про визнання українців росіянами (що власне відображає сутність москвофільської концепції), оскільки як перші, так і другі визнавалися автором складовими частинами значно ширшого поняття – «руського» народу. А тому термін «руський» не слід ототожнювати зі словом «російський» («великоруський»), оскільки вони не були синонімами. А. Добрянський у межах «руського» народу виділяв три спільноти: малоруську (українську), білоруську та великоруську (російську). Отже, для русофільської концепції А. Добрянського був характерний двоступеневий рівень ідентичності: перший – регіональний (український, білоруський, російський), другий – загальнонаціональний, якому іманентна панрусська (в межах усього східнослов'янського простору) національна ідентичність. Характерно, що така ієрархія національних ідентичностей була притаманна частині не лише закарпатських, а й галичанських русофілів [20].

В основу національної концепції А. Добрянського було покладено культурну і державно-історичну традицію, пов'язану з державою Русь. Власне саме з неї і виводився початок існування «руського народу» [26]. Такі погляди українського діяча близькі до значно пізнішої радянської концепції «єдиної давньоруської народності» як колиски трьох східнослов'янських народів (українців, білорусів та росіян), що була породженням російської імперської шовіністичної політики, а не надбанням історичної науки. По суті концепція «давньоруської народності» – ідеологічний міф, який не має жодного відношення до науки. Фальшивість і неспроможність «вчення» про Русь як колиску трьох братніх народів очевидна; таке тлумачення історичного минулого не витримує навіть елементарної критики. Тому потрібно зазначити, що тези як А. Добрянського, так і інших закарпатських, галичанських чи буковинських русофілів про єдину для українців, білорусів і росіян історію, літературу, народні звичаї, їхня концепція про триєдиний «руський народ» не відповідають історичній правді.

Важливим аспектом русофільської концепції національної ідентичності було

питання проходження лінії кордонів заселення так званого «руського народу», уявного в світогляді русофілів. Так, С. Фенцик локалізував його територіальні межі на теренах від Карпат до Уралу [19, с. 216]. В той же час галичанські русофіли-історики прив'язували східну етнографічну межу руського етнонаціонального простору не лише до Уралу, а й до інших географічних об'єктів: Дніпра, Амуру тощо. Це яскраво демонструє відсутність у русофілів чітких кордонів локалізації «руського народу», поверховість їхніх наукових знань [20].

Русофільська концепція національної ідентичності українців, якої, крім А. Добрянського, на Закарпатті притримувалися С. Фенцик [7], А. Веленський [6] та інші, не була сталою. Впродовж другої половини ХІХ - початку ХХ століть у середовищі русофілів існували істотні національно-світоглядні розбіжності в баченні різних проблем. Це зумовило поступову трансформацію русофільства (для якого була характерна панруська національна ідентичність) у москвофільство (яке базувалося на власне російській національній ідентичності). Свідченням цього слугує лист молодого закарпатського інтелігента (на жаль, його ім'я не відоме) до В. Гнатюка, написаний наприкінці 1890-х рр. У ньому зазначалося, що закарпатська москвофільська інтелігенція вчила русинів тому, що вони нібито не частина українсько-руської народності, а є «чистими росіянами» [10, с. 57]. Такої ж думки на початку ХХ ст. дотримувався богослов Ю. Бачинський. Коли в Ужгородській духовній семінарії відбувалася дискусія навколо питання національної приналежності українців Закарпаття, він уперто відстоював думку про те, що вони є «руськими» (розуміючи під цим терміном росіяни), а їхня мова – діалектом «русской» (російської, «московської») мови [18, с. 48].

Однак у цей час москвофільської концепції національної ідентичності українців притримувалася вже лише незначна частина закарпатської інтелігенції та духовенства, оскільки, як влучно відмітив Г. Стрипський, з 1880-х років «політична мрія руської етнічної єдності поступово випарувалася з голів вітчизняних руснаків», хоч і зовсім інакша була ситуація із «фантомом єдності літературної мови», який все ще «мов примара тяжіє над душею угорських руснаків» [33, с. 267].

Відстоюючи свої ідейно-концептуальні погляди національної приналежності українців, частина представників русофільської інтелігенції виступала проти використання етноніма «русин», вважаючи, що русинів «створив» граф Ф. Стадіон у 1848 р. [21]. Вони стверджували, що корінною і точною назвою українців є «русский», «русские», а не «русинь», «русинь»

[29]. Редакція журналу «Листок» зазначала, що вони «ніколи не були і не будуть «русинами» і не відмовляться від свого чесного руського роду» [21]. Русофіли не сприймали українську національну ідею та гостро критикували галичанських діячів, які у своїх публіцистичних роботах стверджували приналежність закарпатців до українського народу й Великої України, закликали їх вивчати українську літературну мову [35]. Натомість редакція русофільського органу «Листок» зазначала, що закарпатці не знають, хто такий «рутено-український» народ, і запитувала читачів: чи слід «Листку» взагалі звертати увагу на таку «українську чи хохломанську маячню» [35]?

Нав'язуванню русофілами громадськості своєї національної концепції сприяла співзвучність етнонімів «русський» і «русский». Адже сільське українське населення не завжди знало й розуміло відмінності між цими термінами, а під час усної бесіди, на відміну від письма, їх взагалі було важко розрізнити. Оскільки обидва слова схожі за звучанням, частина селян їх ототожнювала. Однак коли їм розтлумачували, що друге означає «москаль», «росіянин», то вони відразу від нього відхрещувалися й рішуче заявляли, що не є ніякими «москалями» [18, с. 48]. Та й узагалі вживання селянами по відношенню до себе слова «русский» було скоріше винятком із правил, аніж закономірністю, адже етнонім «русський» вони вимовляли м'яко [36, с. 266].

Щодо питання вживання термінів «русський» і «русский» у середовищі закарпатської інтелігенції, не було чіткої послідовності в тому, що русофіли (москвофіли) позначали українців лише терміном «русский», а народовці – «русський». Тому, якщо хтось із представників інтелігенції застосовував по відношенню до українців термін «русский» (з подвоєним звуком «с») народ», це ще не свідчило про їхню русофільську чи москвофільську національну орієнтацію. Зокрема, відомо, що Ю. Жаткович, котрий дотримувався думки, згідно з якою русини Закарпаття належать до українського народу, вживав по відношенню до них терміни «русский народ», «руска» [23, с. 217]. З іншого боку, вживання в терміні «русський» одного звука «с» також не завжди засвідчувало дотримання автором українофільської позиції. Так, С. Мудрий вживав по відношенню до українців Закарпаття термін «русський народ» і при цьому визнавав їх членами «стоміліонного народу» [32], що говорить про дотримання ним русофільської чи москвофільської національної орієнтації.

Більшість закарпатських русофілів не мали чітких національно-світоглядних переконань, їхні погляди на питання

національної ідентичності українців відзначалися відсутністю єдиної, чітко виробленої, науково обгрунтованої і, що найголовніше, загальноприйнятої концепції. Спектр національно-світоглядних уявлень русофілів наближався, з одного боку, до утворення міфу про єдиний «русский» народ, а з іншого – до ототожнення українців з росіянами. Така багатозначність, непослідовність і суперечливість інтерпретації «русської» національної ідентичності говорить про те, що, по-перше, розроблена А. Добрянським національна концепція не була ідеологічною платформою, якої притримувалися і яку визнавали всі представники русофільського руху на Закарпатті, а по-друге – що цій концепції відверто бракувало чіткої наукової обгрунтованості, якої, по суті, й не могло бути, адже вона була міфом, який не мав нічого спільного ні з історичною реальністю, ні з наукою.

Проросійські симпатії українських діячів у Галичині, на Закарпатті та Буковині не були якимось унікальним явищем серед слов'янських народів Австро-Угорщини, адже русофільство, в різних його формах, було поширене і серед словаків, чехів, словенів, хорватів [11]. Проте, як слушно зазначав польський історик Г. Верещицький, відмінність полягала тільки в тому, що для чехів чи словаків зближення з Росією не загрожувало їхній національній окремішності, тимчасом як для українців (передусім духовенства та інтелігенції) русофільство фактично означало заперечення національної ідентичності [24, с. 486].

Гідний уваги й той факт, що русофільство було поширене не лише серед світської та духовної інтелігенції Закарпаття, а й серед основної частини українського населення – селян. Проте їхнє русофільство кардинально відрізнялося від русофільства та москвофільства першої соціальної групи. Національним поглядам селян не були властиві переконаність в їхній національній приналежності до уявного «русского» народу чи ототожнення себе з росіянами, по відношенню до яких вони вживали термін «москалі». Вони добре розуміли свою відмінність від інших національностей (росіян, поляків тощо), усвідомлювали, що складають окрему від них народність [13; 12, с. 340]. Існує велика кількість фактів, які підтверджують дане твердження. Упорядник підручників для народних шкіл Закарпаття Л. Чопей на початку 1880-х рр. зазначав, що українець в Угорщині за росіянина «ніколи не говорить, як за русина, як за свого, але як за москаля» [30, с. XX]. Дещо пізніше в чернівецькій газеті «Буковина» В. Гнатюк помістив статтю Г. Стрипського, який відмічав, що на питання «Який ти чоловік?»

українець із Закарпаття відповість «русин», але не «росіянин», «москаль», «русский» [9].

Русофільство, притаманне селянству, виражалося в існуванні проросійських симпатій, сподівань на те, що до них прийде російський («русский», «московський», «восточний») цар і відніме в панів землю, поділить її між «хлопами», вижене жидів [15, с. 264] і тим самим покладе край соціальній несправедливості та національним утискам. У суспільній думці існував ідеалізований образ Росії та «царя-месії», який, щоправда, абсолютно не відповідав реальям, адже селяни практично нічого як про Росію, так і про російського імператора не знали. Така ідеалізація царизму була значною мірою пов'язана із проходженням теренами Західної України російських військ, що брали участь у придушенні угорської революції 1848-1849 рр. Чимало русинів Закарпаття та Галичини із захопленням зустрічали російські війська, сприймали росіян як «визволителів» [4, с.10, 17; 22, с. 20, 45; 31, с. 258]. Російська армія впоралася з угорською революцією, з якою не змогли справитися австрійські війська. Ця подія яскраво продемонструвала закарпатцям могутність Росії у порівнянні як з мадярами, так і з австрійським імператором. Як наслідок, образ сильної Росії надовго закарбувався в народній пам'яті, зокрема в народних піснях [16], і сприяв формуванню в селян так званого наївного монархізму, віри в доброго «білого царя». Та це явище було характерне не лише для закарпатців. За словами історика І. Буркута, ідеалізація царизму була звичною для нерозвиненої політичної самосвідомості значної частини тогочасного західноукраїнського селянства та низового духовенства [5, с. 40].

Як бачимо, національна концепція русофілів базувалася на ідеї існування єдиного «русского народа», який включав у себе українців, білорусів і росіян. Трансформація русофільства, для якого була характерна панрусська національна ідентичність, у москвофільство, яке ґрунтувалося на власне російській національній ідентичності (визнанні українців росіянами), відбулася наприкінці XIX - на початку XX століть. Незважаючи на те що русофільство, як суспільна течія та ідеологія, домінувало на Закарпатті впродовж 1850 - початку 1870-х рр., широкої підтримки серед населення її представники, як і їхня національна концепція, не мали. Русини Закарпаття, хоча й мали певні проросійські симпатії, все ж не ідентифікували себе ні як члени єдиного «русского народа», ні як росіяни, а визнавали свою приналежність до русинів, русняків, руського народу, тобто дотримувалися української національної ідентичності.

1. Аркуша О. Русофілство в Галичині в середині XIX - на початку XX ст.: генеза, етапи розвитку, світогляд / О. Аркуша, М. Мудрий // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Вип. 34. – Львів, 1999. – С. 231-268.
2. Бача Ю. До питання про русофілство та москвофілство закарпатських українців від середини XIX ст. / Ю. Бача // «Карпаторусинство»: історія і сучасність. – К.: Обереги, 1994. – С. 22-30.
3. Бача Ю. Закарпатські українці в пошуках національної орієнтації / Ю. Бача // Українські Карпати: Матеріали міжнародної наукової конференції «Українські Карпати: етнос, історія, культура» (Ужгород, 26 серпня - 1 вересня 1991 р.). – Ужгород: Карпати, 1993. – С. 61-68.
4. Будилович А. С. О значенні руссаго похода въ 1849 году для австро-угорскихъ народовъ / А. С. Будилович. – С.-Петербургъ: Печатня Е. Евдокимова, 1896. – 20 с.
5. Буркут І. Г. Русинство: минуле і сучасність / І. Буркут. – Чернівці: Прут, 2009. – 384 с.
6. Веленській А. В. Изъ Угорской Руси / А. В. Веленській // Слово. – Львовъ, 1866. – Ч. 72.
7. Великоруссы // Листокъ. – Унгваръ, 1889. – № 11.
8. Гнатюк В. Національне відродження австро-угорських українців (1772-1880 pp.) / В. Гнатюк. – Відень, 1916. – 65 с.
9. Гнатюк В. Свѣтлі духи на Угорській Русі / В. Гнатюк // Буковина. – Черновці, 1897. – Ч. 88.
10. Гнатюк В. Угроруська мізерія / В. Гнатюк // Жите і слово. – Львів. – 1897. – Т. 6. – Кн. 1. – С. 46-62.
11. Гнатюк В. Безцільні заходи. Кирилиця і русофілство / В. Гнатюк // Діло. – Львів. – 1915. – Ч. 94.
12. Гренджа-Донський В. Мої спогади / В. Гренджа-Донський // Науковий збірник Музею української культури у Свиднику. – 1990. – № 15. – Т. 2. – С. 333-422.
13. Де-нещо о русской народности. Изъ Краснобрѣда (въ Угорщинѣ) // Слово. – Львовъ, 1861. – Ч. 36.
14. Добржанський О. Національний рух українців Буковини другої половини XIX - початку XX ст. / О. Добржанський. – Чернівці: Золоті литаври, 1999. – 574 с.
15. Драгоманов М. Австро-руські спомини (1867-1877 pp.) / М. Драгоманов // Літературно-публіцистичні праці. – Т. 2. – К.: Наукова думка, 1970. – С. 151-288.
16. Драгоманов М. В справі Угорської Русі / М. Драгоманов // Народ. – Львів, 1895. – № 11.
17. Кашка М. Ю. Етнополітичний розвиток русинів-українців Закарпаття (середина XVIII ст. - 1867 р.) / М. Ю. Кашка: Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Ужгородський національний університет. – Ужгород, 2008. – 227 с.
18. Клочурак С. До волі: Спомини / С. Клочурак. – Нью-Йорк: Карпатський Союз, 1978. – 189 с.
19. Коломиец І. Г. Очерки по истории Закарпаття / І. Г. Коломиец. – Томск: Изд-во Томского ун-та, 1959. – Ч. 2. – 245 с.
20. Куций І. Галицьке русофілство XIX ст.: генеза історичної свідомості / І. Куций. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrterra.com.ua/developments/history/modern/kucyj_rusofily.htm.
21. Къ вопросу о нашемъ письменномъ языкѣ // Листокъ. – Унгваръ, 1897. – № 10.
22. Лихутин М. Д. Записки о походѣ въ Венгрію въ 1849 году / М. Д. Лихутин. – Москва: Типографія А. И. Мамонтова и К^о, 1875. – 276 с.
23. Мазурок О. С. Проблеми української мови у листуванні Ю.-К. Жатковича з В. Гнатюком / О. С. Мазурок // Українська мова на Закарпатті у минулому і сьогодні: Матеріали науково-практичної конференції (Ужгород, 5-6 травня 1992 р.). – Ужгород, 1993. – С. 216-221.
24. Мудрий М. Національно-політичні орієнтації в українському суспільстві Галичини австрійського періоду у висвітленні сучасної історіографії / М. Мудрий // Вісник Львівського університету. Серія історична. – 2002. – Вип. 37. – Ч. 1. – С. 465-500.
25. Пап С. Історія Закарпаття / С. Пап. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2003. – Т. III. – 648 с.
26. Патріотическія письма Серія II. Малорусское движеніе въ Австріи. Изъ Вѣдня. 1873 // Слово. – Львовъ, 1873. – Ч. 94.
27. Патріотическія письма. Серія II. Малорусское движеніе въ Украинѣ. Изъ Вѣдня. 1873 // Слово. – Львовъ, 1873. – Ч. 8.
28. Проектъ политической программы для Руси австрійской. – Львов: Ставропигійській институт, 1871. – 44 с.
29. Русскій народъ въ Угорщинѣ // Свѣтъ. – Унгваръ, 1867. – Ч. 21.
30. Русько-мадярскій словарь. Написавъ Ласловъ Чопей. – Будапешт, 1883. – 446 с.
31. Сонцов Д. П. Изъ воспоминаній о Венгерской кампаніи. (Заметки участника и очевидца) / Д. П. Сонцов // Десятнадцатый Вѣкъ: Историческій сборникъ. – Москва: Типографія Ф. Югансонъ, 1872. – Кн. I. – С. 256-281.
32. Стефанъ Ів. Мудрый. Въ народъ! / С. И. Мудрый // Наука. – Унгваръ, 1908. – № 29.
33. Стрипський Г. Москвофілізм, українізм і вітчизняні руснаки / Г. Стрипський // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія / Ужгород. націон. ун-т. – Випуск 20. – Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2008. – С. 264-273.

34. Сухий О. Від русофільства до москвофільства (російський чинник у громадській думці та суспільно-політичному житті галицьких українців у XIX столітті) / О. Сухий. – Львів: Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2003. – 498 с.
35. «Украинский вопрос» // Листокъ. – Унгарь, 1888. – № 16.
36. Штефан А. За правду і волю: Спомини і дещо з історії Карпатської України / А. Штефан. – Кн. 1. – Торонто: Пробоем, 1973. – 351 с.

РЕЗЮМЕ

НАЦИОНАЛЬНАЯ КОНЦЕПЦИЯ РУСОФИЛОВ ЗАКАРПАТЬЯ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XIX - НАЧАЛЕ XX ВЕКОВ

Майор Р. И. (Каменец-Подольский)

В статье проанализирована национальная концепция русофилов Закарпатья, отображена ее эволюция на протяжении второй половины XIX - начала XX веков.

Ключевые слова: русофильство, национальная концепция, русины (украинцы), идентичность, Закарпатье.

SUMMARY

THE TRANSCARPATHIAN RUSSOPHILES' NATIONAL CONCEPT IN THE LATE NINETEENTH - EARLY TWENTIETH CENTURIES

R. Mayor (Kamyanets-Podilsky)

The article analyzes the national concept of Transcarpathian Russophiles and clarifies its evolution during the second half of the XIX - early XX centuries.

Keywords: Russophilism, national concept, Ruthenians (Ukrainians), identity, Transcarpathia.